

קריאת ההלל בעת הקרבת קרבת פסח

יום שני כב אלול
סוכה דף נד

מי היה אומר הלל על הפסח, הלויים או הבעלים?

המשנה במסכת סוכה (נג:) מונה את מנין התקיעות שהיו בבית המקדש בכל יום, ואומרת: אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה, ומונה והולכת אימתי היו במקדש עשרים ואחת תקיעות ואימתי יותר עד המנין הגבוה ביותר של ארבעים ושמונה תקיעות. והגמרא (נד.) מקשה מדוע לא מנתה המשנה ציורים נוספים בהם היו תקיעות יתירות על המנין הרגיל, ובכלל הדברים מביאה הגמרא: שייר ערב הפסח. ופירש רש"י (נד:): שיש בשחיטת פסח כ"ז תקיעות. שהפסח נשחט בג' כיתות, כת אחר כת... וכל כת קוראה את ההלל ג' פעמים, שהיו פסחיהם מרובין והיו טעונין הלל בשחיטתם ולא היו מספיקין לשחוט פסחיהם כל כת וכת עד שיקראוהו שלש פעמים, ע"כ.

ומלשוננו של רש"י למדו חידוש, שכן כתב רש"י: וכל כת קוראה את ההלל כו'. ומלשוננו משמע שאנשים הכת הם שהיו קוראים את ההלל ולא הלויים [וכ"כ רש"י בפסחים (סד): קראו את ההלל, אכל כיתות קאי]. והתוספות חלקו על דבריו וכתבו: לא היתה הכת קוראה אלא הלויים קוראים. והביאו לכך ראיה מדברי התוספתא (פסחים פ"ד ה"ט): הלויים היו עומדים על דוכן ואומרים את הלל בשיר. אם גמרו שנו, ואם שנו שלשו כו'. ואף שבהמשך מביאה התוספתא את דעת רבי יהודה: מימיהם של כת שלישית לא הגיעה לומר אהבתי. מפרשים התוספות: כלומר, לא הגיעו הלויים לומר אהבתי בשחיטת פסחיהן. ובערוך נזר (נד.) כתב שאין קושיית התוספות קשה על רש"י, כי יתכן שאף רש"י מודה שהלויים הם שקראו את ההלל, ורש"י רק נקט לשון המשנה "מימיהם של כת שלישית לא הגיעה לומר אהבתי" וכמו שפירשו התוספות דהיינו הלויים כך נפרש גם בדברי רש"י שלא נקט אלא לשון המשנה. ועוד ביאר, דאפשר שכוונת רש"י שלא היו הלויים כולם עומדים על הדוכן כאחד, ולכן יתכן ונחלקו הלויים אף הם לג' כיתות וכן הכהנים, וממילא יתפרשו דברי המשנה ורש"י ביחס לכיתות הלויים ולא ביחס לכיתות הבעלים המקריבים.

מחלוקת אם ההלל מדין 'שיר של קרבן' או משום ד'טעון הלל בעשייתו'

אמנם התוספות למדו שדעת רש"י שחיוב אמירת ההלל מוטל על המקריבים. והנה בפשטות שורש מחלוקת התוספות ורש"י אם ההלל בהקרבת הפסח היה נאמר על ידי הכת המקריבה או על ידי הלויים, תלוי בגדר דין ההלל, שהתוספות פירשו שהוא מדין שיר על הקרבן, וכשם שבכל הקרבנות הלויים הם שאומרים השיר שעל הקרבן, הוא הדין לענין קרבן פסח מוטל חיוב זה על הלויים. משא"כ רש"י פירש שדין הלל אינו מדין שיר על קרבן אלא דין אחר הוא שטעון הלל בעשייתו, והרי זה כמו שטעון הלל באכילתו, וממילא אין זה שייך ללויים אלא המקריבים עצמם היו אומרים את ההלל. ובחידושי מרן רי"ז הלוי (הל' קר"פ) הקשה על דעתו של רש"י ממשנה מפורשת בערכין (י.). שם שנינו שנים עשר יום בשנה בהם החליל מכה לפני המזבח, ובכלל הימים המנויים שם, מנויים גם הקרבת פסח ראשון ופסח שני - והרי דין חליל דהיינו שירה בכלי לא נאמר אלא לענין שיר של קרבן, ואם כן מוכח מדברי המשנה שאמירת ההלל בשעת עשיית הפסח מדין שיר על קרבן היא. וביותר, שהרי רש"י עצמו בבואו לפרש את דברי המשנה בערכין, כתב וז"ל: ובשעת הקרבה היה שיר זה, והיו הלויים משוררים בפה את ההלל באותן י"ב ימים והחלילים מחללים. הרי שכלל רש"י בדבריו את כל י"ב הימים ועל כולם אמר ש'היו הלויים משוררים בפה את ההלל' - וסתרו דבריו למבואר בדבריו בסוגייתנו שהכת המקריבה היא שהיתה אומרת את ההלל, וכה"ק בחקרי לב (או"ח סימן פז).

יסוד הגרי"ז שלדעת רש"י יש שני דיני הלל בשחיטת הפסח

ומכח קושיות אלו ייסד הגרי"ז שלדעת רש"י היו שני דיני אמירת הלל בשחיטת הפסח. האחד מדין "על זבחי שלמיכם" (במדבר י' י) האמור לגבי חצוצרות, ודין זה הוא דין שיר של קרבן הנאמר על ידי הלויים כבשאר הקרבנות. ומלבד זאת יש בפסח דין נוסף והוא שטעון הלל בעשייתו, ודין זה נלמד מסברא כמבואר בגמרא בפסחים (צה: לאיבעית אימא) ששחיטת פסח שני טעונה הלל אף שהתמעט מדין הלל באכילתו מהפסוק 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג' (ישעיה ל כט) - לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל. ומבאר הגמרא שמכל מקום שחיטתו טעונה הלל משום ד'אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל'. ודין זה מוטל על המקריב עצמו, וזהו שאמר רש"י בסוגייתנו 'וכל כת קוראה את ההלל ג' פעמים'.

ואמנם העיר על כך הגרי"ז שלפי זה נמצא שהשיר שהלויים היו שרים היה מדין שיר על קרבן כשאר הקרבנות, ואם כן קשה מדוע שרו דוקא פסוקי ההלל ולא שאר פרקים. ועי"ש שייסד שדין חליל ודין הלל תלויים זה בזה והוקשה זה לזה בקרא ד"השיר יהיה לכם... ושמת לב כהולך חליל". ומשום שבי"ב ימים אלו החליל מכה לפני המזבח ה"ה שהיה הלל השיר של קרבן, אך אין זה מדין ההלל דקרבת פסח. ובכך דקדק הפלא ופלא דברי רש"י שם: ובשעת הקרבה היה שיר זה והיו הלויים משוררים בפה את ההלל באותן י"ב ימים והחלילים מחללים. ובשאר ימים היו נבלים וצלצל וכינורות, והשיר היה אותו שיר המפורש בר"ה, אחד בשבת לה' הארץ ומלואה וכל המזמור, ובשני גדול ה' ומהולל וכן כולם, עכ"ל. הרי שבתוך ביאור המשנה בחילוק בין י"ב ימים לשאר ימים לענין סוג הכלי עמו היו משוררים, הוסיף רש"י גם ענין

הצטרפות לקבלת
החידוש היומי:
a8843414@gmail.com

השיר מה היה, שבי"ב ימים היה זה הלל ובשאר הימים היה שיר אחר, וצ"ב מה ענין זה לזה. אמנם לפי היסוד הנזכר שדין חליל ודין שירת הלל תלויים זה בזה, אתי שפיר.

יסוד הגרי"ז שיש דין 'הלל של קריאה' ודין 'הלל דאמירת שירה'

והנה דעת רבי יהודה מבוארת במשנה בפסחים שם שמימיהם של כת שלישית לא הגיעה לומר אהבת כי ישמע ה' מפני שהיו עמה מועטין. והיינו שאפילו פעם ראשונה לא גמרו את ההלל. והקשה מרן הגרי"ז בחידושו למסכת סוכה, כיצד נהגו כן, והלא יום שחיטת הפסח הוא מהימים שגומרים בהן את ההלל ומחמת כן הוא מהימים שהחליל מכה לפני המזבח. ואם כן כיצד זה שלא השלימו את אמירת ההלל.

ויסוד הגרי"ז שמלבד שני דיני החיוב לומר הלל המבוארים לעיל, הלל ד'שיר על הקרבן' והלל ד'עשיית הפסח', יש בעלמא שני דיני הלל: א' הלל דשיר של קרבן שהיו אומרים הלויים בהקרבנות מסויימים. ב' הלל שתקנו הנביאים לישראל לאמרו בי"ח הימים שהיחיד גומר בהם את ההלל. ושני דיני הלל אלו חלוקים בגדרם, כי דין ההלל שתקנו נביאים לישראל הוא דין 'הלל של קריאה' וכיון שכן כל אמירת ההלל מעכבת וצריך לגמור את ההלל, וכל זה כלול בלשון חז"ל 'שהיחיד גומרן בהן את ההלל'. מה שאין כן דין אמירת ההלל על ידי הלויים בי"ב הימים שהחליל מכה לפני המזבח, יסודו דינו הוא 'אמירת שירה', ומשום כך גם אמירת מקצת ההלל יש בה קיום דין זה, ולכן מימיהם של כת שלישית לא הגיעו ל'אהבתי' ואעפ"כ קיימו דין זה של 'אמירת שירה' בהלל.

ובשיעורי רבינו יחיאל מיכל הקשה שכל יישוב זה לא יצדק רק לדעת התוספות שפירשו שהמשנה דיברה על ההלל שהיו הלויים משוררים עם שחיטת הקרבן, משא"כ לפי מה שנתבאר בדעת רש"י שמלבד דין 'שיר על קרבן' היה בשחיטת פסח חיוב אמירת הלל מדין 'אפשר ישראל שוחטין את פסחיהם ואין אומרים הלל', הלא דין זה הוא מדין הלל בי"ח הימים שהיחיד גומר בהם את ההלל. וכמו שציין רש"י בפסחים שם (צה): ולקמן אמרין נביאים שביניהן תקנו להם שיהו אומרים על כל פרק ופרק וכל דבר חידוש, ע"כ. ואם כן מדין זה שהוא 'הלל של קריאה' היו צריכים עכ"פ לסיים אמירת ההלל פעם אחת, וחזרה הקושיא למקומה כיצד לדעת רבי יהודה מימיהם של כת שלישית לא הגיעה ל'אהבתי'.

דעת הר"ן בשם רב האי גאון שאמירת הלל בליל פסח היא מדין 'אומר שירה'

וכדי ליישב קושיא זו הביא מה שכתב עוד מרן הגרי"ז מדברי הר"ן בפסחים (כו: מדפה"ר) בשם תשובת רב האי גאון, שדין ההלל שאנו אומרים בליל פסחים אין אנו קוראים אותו בתורת 'קורין' אלא בתורת 'אומר שירה'. וממילא יש לומר דהוא הדין ההלל הנאמר על ידי כת המקריבים בעת עשיית הפסח, אף שאינו מדין 'שיר של קרבן' אלא מדין 'אפשר ישראל שוחטין את פסחיהם ואין אומרים הלל', מכל מקום אינו הלל של 'קריאה' אלא הלל של 'אומר שירה' - וממילא יהיה דינו לענין זה כדין הלל ד'שיר של קרבן' שאין צריך לגמרו וסגי במה שקורא מקצתו.

ובעיקר יישוב הגרי"ז בדעת רש"י, הביא בספר חידושי בתרא (ערכין שם) שיש שהקשו על דבריו, דבשלמא בגמרא בערכין הוצרך רש"י לפרש שהלויים הם שאמרו ההלל שהרי שם איירי לענין החליל המכה לפני המזבח והיינו דין שיר של קרבן שבדאי הלויים הם שאמרוהו. אך קשה מה הכריח את רש"י בפסחים לפרש כוונת המשנה על אמירת ההלל על ידי הכיתות ומדוע לא פירש אף שם שהכוונה לאמירת ההלל על ידי הלויים [ובפשטות יש לומר, שהוקשה לו מה שדקדקו התוספות בסוף דבריהם מלשונן של רבי יהודה מימיהם של כת שלישית לא הגיעה כו' ששמע שהכת היא שקראה את ההלל ולא הלויים. והתוספות נדחקו: כלומר, לא הגיעו הלויים].

החילוק בין שיר של יום שלא נכפל להלל של פסח שנשנה

יש שרצו ליישב שדקדקו של רש"י מהדין שאם גמרו שנו ואם שנו שילשו, ואם איתא שחיוב אמירת ההלל מדין 'שיר של קרבן' הוא אם כן מדוע לא סגי באמירת ההלל פעם אחת וכמו שלענין ניסוך היין בכל יום לא מצינו שחוזרים על הפרק של אותו יום שוב ושוב. וע"כ שדין אמירת ההלל המבואר במשנה דין אחר הוא משום 'אפשר ישראל שוחטין את פסחיהם ואין אומרים הלל' שאז החיוב הוא על כל המקריבים. אלא שדחה דבריהם החידושי בתרא שם שהרי התוספות הביאו מדברי התוספתא ששם מוכח שהלויים היו אומרים הלל ומכח התוספתא הזו נצרך הגרי"ז לחידושו בדעת רש"י שיש שני דיני הלל, ובתוספתא מפורש גם כלפי דין הלל דלויים שאם גמרו שנו ואם שנו שילשו, ויל"ע.

ובעיקר הסברא לחלק בין הלל דשחיטת הפסח הנכפל לשיר של קרבן הנאמר ע"י הלויים שאין כופלים אותו, אפשר לבאר בפשטות שגבי כל קרבנות ציבור הרי שחיטת הקרבן נעשית בזמן אחד ויש דין שבשעת ניסוך היין יאמר שיר זה ולכן סגי באמירתו פעם אחת וקיום דין זה שנאמר שיר על הקרבן. משא"כ לענין קרבן פסח כיון שהוא חיוב על כל יחיד ויחיד אם כן בשעת הקרבת כל יחיד ויחיד צריך לומר שיר זה של הלל - ולכן אם גמרו שנו ואם שנו שילשו שלעולם ייאמר ההלל על כל קרבן וקרבן.

“

ההלל הנאמר על

ידי כת המקריבים

בעת עשיית

הפסח, אף שאינו

מדין 'שיר של

קרבן' אלא מדין

'אפשר ישראל'

שוחטין את

פסחיהם ואין

אומרים הלל',

מכל מקום אינו

הלל של 'קריאה'

אלא הלל של

'אומר שירה'

“

החידוש היומי מוקדש לזכות

החתן
ר' שמעון בן חנה מלכה

והכלה
חיה בת דבורה חנה

יה"ר שיעלה הזיווג יפה